

3 нашого життя.

Все йде, все минає.—Новий рік.—Чого бажаєш?—Непорозуміння, мій психіатр та одні вечерніці.—Добре, чоту я дугу граю.—Ноптимістичний оптимізм та песимістичний песимізм.—Колеса і тенор.—Штагани до песимізму.—Сократ і сваяя.—Я* з великої літери.—Милосн сорочизанні.—Мої бажанна.

"Все йде, все минає і краю немає"...
І це один рік пішов туди, звідки нема вороття—в мауштість. Зустріли мій знов новий рік, знов один одного вітали, знов сумували здобутки й наслідки пержитого. Знов по селках наших старим авичаєм "посипали", прикладуючи: "На щастя, на здоров'я! Роді, Воже, жито, шпенацю й усяку щавицю"... Знов бажанна всякого добра лунають по світі.

Коли радки оці дійдуць до читача, він певне вже всі поздоровлення та бажанна прийме і віддасть; перчитає й сам розміркує наслідки старого і вважає те нове, що хотілося б йому бачити в новому році. Моє слово тут може вже й зайви буде, зацінене вже, та не хотілося б мені цим разом поминути доброй okazji, коли всі виявляють свої бажанна, й не висловити своїх у черговому огляді українського життя. Оглядаючи його, так часто натрапляєм на всякі з'являча, з приводу яких повстає чимале думок,—оже нехай такі висловило я їх, замість звичайного огляду.

Чого ж бажати маю своєму читачеві?

Написав я ці рядки й задумався... Тисяча бажаннів проноситься в думках, одно біде попережаючи,—котре ж вибрати з них, щоб поставити перед читачем? І як сформулувати його так, щоб не було непорозуміння? Во ці непорозуміння в читачеві, бо цей страх повсягчасний, що скажем не так, як

хотів, і зрозуміють твоє слова інакше ніж сам ти їх розумів—де найприкрипша річ, якої тільки може заваявати письменник. Вона несе йому роботу, вона повертає в нівець його працю, вона запечатує його словам дорогу до невідомих сердець тих невідомих людей, з якими хотілося б їм все ж таки рівно в ногу, настроїтися в унісон, щоб вони зрозуміли тебе так, як ти сам себе розумієш. Ох, ці непорозуміння!

Проте з одного таки й почну я, сподіваючись, що воно визначить мені ту позицію, з якої моє бажанна не здається чужим читачеві, що шляхом цього невеличкого непорозуміння дійдемо ми до більшого порозуміння і таки айдемося, може, на одному бажанні.

Дуже здивував мене один з "Петербурзьких листів" моего товариша по газеті, Андрія Горлепка. Йому здалось, баче, що я, з глибоким песимізмом* оглядаю українське життя; йому мої огляди, "на дугу сум наганяють*", "Читаеш,—каже він,—і ніби сумуєш підно пугача слухаєш; поховай! поховай!"

І почав я думати над тим, що таке я поховав, над чим правлю похорог? Неваже справді українське життя адається мені таким безнадійно сумним, що я й на свого читача тільки сум один наганяю? Неваже тільки "узнаніє і мрачнина мисли", а не протест та заклики до боротьби з лихими обставинами вчувається комусь у моїх оглядах? Неваже, я, що тільки такля протест і таку боротьбу вважаю за дійсне життя, мому так зневірювати читача, що йому аж тоді легше на душі стає, коли він десь на вечерніцях душу собі розв'язить? Адже це було б таке testimonium pauperatis мені, як письменникові, піся яког

диплилося би тільки зматати перо, бо—втімдія річ—завадто в слабих руках воно, що коли хочеш за здоров'я тост льомовити, а він тобі на похороніє подзвіняннє скідается... І от почав я мркувати над своїм песимізмом та оптимізмом д. Горлепка.

Добре, кажуть, чоту в дудку грати, в очереті сиди. Так і мому товаришеві—добре вигравати оптимістичні акорди і не тільки через оті щасливі вечерніці. Добре, бо він, наипр., знає, що у росіян геть усе чисте познать: народні соціалісти, каже він, один тільки солідний журнет і мають, есери поженилися і з голоду до кадєтєв перейшли, а есдеки протє по традиції себе до якоїсь партії заічуютъ—одно слово "потон холодної рівноваги залив усе російське суспільство". Зате у нас... Шю же саме у нас?—запну я д. Горлепка: що, ми маємо хоч один такий солідний журнал, як народні соціалісти мають? що наші есери не поженілибсь (держатимуть вже вислові моего товариша)? що, нас не залив "потон холодної рівноваги"? Ні,—відповість вам на д. Горлепка, —"де-які популярні книжечки наші вже й зараз входять г'ятим виданням", а це "гігантський крок вперед", рівняючи до того, що було літ 10 — 12 тому...

Очевидно, може я дати свої світлий сподій у таким вечернічним оптимістичним розв'язі. Ваш популярні брошури до чужих партій. О коли б в них брошури до брошур, а партії до партій рівнят, то хто зна, чи й вечерніці тоді що-небудь вділя б... Очевидно, оптимізм д. Горлепка не дуже, скажу так, оптимістичний.

А коли так...
Колі так, то може й мій песимізм не такий то вже й песимістичний? Може не на подвизані, на спомин, мовляв, душі "успошого життя нашого", а скажимо, а на щось інше? Може тільки якось дивне непорозуміння у мене з одним із моїх читачів вишло?

Приваюсь же, що така думка мені дуже припадає. Але не хочу я, себе не переверивши, на неї адаватися, бо шось знов на якесь непорозуміння не наскочити. Отже муну говорити про свій песимізм, хоча—прошу читача, заспокоїтись—зовсім не особу своєю матиму я на увазі в дальшій своїй розмові.

Недавно ще побачив в українському житті такі часи, коли ціле українське свідоме громадянство могло погодитись на одних бажаннях, хоча й не всі однаково далеко заходили в них. Один мій, наипр., марити про соціалічну революцію, другий—про політичну реформу, третій—тільки про національні святощі в тому специфічному розумінні, в якому термін цей уживався ще недавно в Галичині. Але всі трєс могла зійтись, і справді такі часи сходились, на таких практичних вимаганнях, як наипр. українська преса. Сходились, бо й соціалістів, і конституціоналістів, і націоналістів ясно було, що без своєї преси, під обхопом акту 1876 року просто таки невозможлива ніяка—але то ніяка праця на рілному полі. Ось через відно вимагання праці було домінуючим і покривало собою інші більш спеціалізовані вимагання.

Працювати, працювати, працювати, в праці сконять!—таке було бажанна одного з найвищих інших наших письменників доби перед світанням.

Праця єдина з немої нас вирве,— Нумо до праці, брати!—

Кличе другий поважний робітник тієї ж таки доби. Я не маю ні часу, ні місця набирати тут більше прикладів, але коли б хотів, то міг би довести, що праця для рілного краю була в ті часи, про які мова, тим лузюном, на якому могло сходиться усе наше громадянство, бо поле праці таке було велике і так мало на йому зроблено, що всяка праця мала тут свій raison d'être, усякому знаходились тут місце, а всякого могло до певного пункту йти в ногу з своїми і правими, і лівими сусідами. Про самий зміст праці тут нічого було говорити: само собою розумілося, що він повинен бути корисним для відродження нашого народу, і як на величезному просторі заушаченого поля й клаткига не було обробленого до пуття, то всякій міг до вподоби собі знайти точку, до якої приложив би свою працю і всяка праця на національному полі у нас вела до того, щоб той клаткига обробити.

Та ось часи змінилися. Завелися вже такі клаткиги на нашому полі, чи—коли хочете—куточки в нашій рілній хаті, де можлива стала елементарна робота. І от раптом люде перестали задовольнятись загальним заг'ятком до праці, а почали вимагати точнішої кваліфікації одного спільного перше домагаєся. Тепер не тільки клатчуть до праці, а й заічуютъ зараз—а на яку ти, чоловіче добрий, працю думаєш стати? Почалась реакція праці, вважаючи на її зміст, на її наслідки в нашому національно-громадському житті. Во тепер уже, коли перші елементарні вимоги задоволено, або хоч єсть прийнятні можливості їх задовольняти, вже не всім українцям по одній дорозі йти і вчорашній приятель та помішник сьогодні, може, вже ворогом на тебе скося поглядає. Уявіть собі, наипр.,

Мого друга (якого я не знаю) якийсь час вивчав історію України. Він писав про це багато цікавих речей. Він писав, що в Україні було багато героїв, багато патріотів, багато людей, які були готові пожертвувати життям за свободу України. Він писав, що в Україні було багато талановитих людей, багато людей, які були готові пожертвувати життям за науку. Він писав, що в Україні було багато людей, які були готові пожертвувати життям за свободу України.

Він писав, що в Україні було багато людей, які були готові пожертвувати життям за свободу України. Він писав, що в Україні було багато талановитих людей, багато людей, які були готові пожертвувати життям за науку. Він писав, що в Україні було багато людей, які були готові пожертвувати життям за свободу України.

Він писав, що в Україні було багато людей, які були готові пожертвувати життям за свободу України. Він писав, що в Україні було багато талановитих людей, багато людей, які були готові пожертвувати життям за науку. Він писав, що в Україні було багато людей, які були готові пожертвувати життям за свободу України.

Він писав, що в Україні було багато людей, які були готові пожертвувати життям за свободу України. Він писав, що в Україні було багато талановитих людей, багато людей, які були готові пожертвувати життям за науку. Він писав, що в Україні було багато людей, які були готові пожертвувати життям за свободу України.

Він писав, що в Україні було багато людей, які були готові пожертвувати життям за свободу України. Він писав, що в Україні було багато талановитих людей, багато людей, які були готові пожертвувати життям за науку. Він писав, що в Україні було багато людей, які були готові пожертвувати життям за свободу України.

*) Було, кажь, і добувати мене — не те, правда, чи які товариши, але це трєм крив на величезній на великій (звичайно) великій кількості своїх листів, і зичи на не. Мого друга. Моє про перестановку. "Моє друг" (і я) написав таку велику пам'ятку, щоб не забути, і сказав, і сказав, і сказав. Мого друга (якого я не знаю) якийсь час вивчав історію України. Він писав про це багато цікавих речей. Він писав, що в Україні було багато героїв, багато патріотів, багато людей, які були готові пожертвувати життям за свободу України. Він писав, що в Україні було багато талановитих людей, багато людей, які були готові пожертвувати життям за науку. Він писав, що в Україні було багато людей, які були готові пожертвувати життям за свободу України. Він писав, що в Україні було багато людей, які були готові пожертвувати життям за свободу України. Він писав, що в Україні було багато талановитих людей, багато людей, які були готові пожертвувати життям за науку. Він писав, що в Україні було багато людей, які були готові пожертвувати життям за свободу України.

„тоже малороса“, який не від того, щоб уряди-годи „побалакали річною мовою“ в гурті земляків,—та річ, вийшовши разом з д. Горленком з вечерниці, де до нещасту набалакався, тільки й може хіба в полеміці вітхнути та промовити: „слава Богур—оно до яких часів дожиє!“ І гуртувало, коли він з незадоволенням врячався на сусіда, що бачив, скажемо, Українську школу: „од, якій песиміст! св. же; незадоволені з того, що може балакає, а як—нові фінанси чимимі ріями себе дурить. Рожка, повлял, тобі треба: такі вечерні гарні, а йому якої школи замурдують“. Так само незадоволено врячався наш гіпотетичний прихильник народної школи на прахальника націоналістичної школи: „а убогів життя, а цей автономіст-українець, а автономіст на соціаліста. Слово, українство, в корені такбо демократичне, бо має на увазі інтереси широких народних мас, починає як і народств від себе пускати. Одні тільки з землі виключились і дали їм нема ходу, інші на аршин гурдили, ще інші будуть та руться все втору та втору, на вишні повітря, до живучого совєтка близше. І зича відно до цього починати спеціалізувати завдання тих різних шкіл, аби нає розсодитись і праці ухвалити згостом своїм, і методом. Остат саме, на цьому шляху і стереже нас отой здоровий, творчий, коли хочете, песимізм, без якого зачухверідо б, може, все життя не те; який міряє факти з життя не сирвано один від одного, а бере їх гуртом і укладає в певну систему; який шукає більшого змісту і кращого методу для праці і розвіряння більш відповідно до мети праці від менш відповідної, а то й зовсім шкідливої,—бо й дека

уже народилася. І добре, як що такий песимізм себе виявляє: не загинуло це, значить, громадянство, єсть ще порох в його хованицях і не вгеться козацька сила...

Чи ж такий песимізм (будемо вже цього слова живити) виявляється?

Насамперед критикою нашого життя, критикою не з погляду сьогоднішнього дня по принципу „день прошель—благодарютя, Господи“, а дальшої мети, впринципі горизонтів. Критикою тим стрілою, що ширші горизонти ми захоплюємо. Критикою тим безолюднішою, що дужче ми бажаємо (а хто цього не бажає?) своєї праці—річ певна, не в особистому розумінні—добути перемогу в світовій боротьбі. І от з погляду дальшої мети й ширшого горизонту часом відрада сама по собі подія може здаватись такою мизерною, що зовсім не схочеться з радістю убувати та тампан бити. Напр., дуже добре, що декількі вмілі популярні книжечки виходять п'ятим виданням; та коли цю відраду подію не сторт і окремо від усього життя ставити, а в зв'язку напр. з поголовною неписьменністю нашого народу, з браком національної школи і т. п.—то і яте оте віддання не так то вже, як і гітати нас. З другого боку, хоч і так і те, що книжечка та виходить п'ятим виданням не через те, що така вже вона гарна, а просто—що кращої не маємо. То-б-то можна на цю працю дивитись звагалі прихильно—оптимістично, мовляв, але од виконанн її вимагати більшого,—отже знов той казосний песимізм проклянеся мимоволі, коли ви розцінюватимете працю з методологічного погляду. Час, коли всяку працю ми стравля прихильно, бо,

мовляв, „усе на пользу чоловіком“, а „для хакла і такої Бог бряде“; час, коли ми хвалилися, що „не було в світі люду одважнішого й славішого“ над нас (Куліш) або що „нема й на світі кращого місяця, як Полтавська губернія“ (Гребінка)—той час минав бо повороту, і хвала Богові, що минув, і нехай не вертається він.

Оде підстави до того песимізму, як що вже хочеться комує добачати його в мені. До подій а життя вашого підхожу я з міркою ідеалів добра, правди та справедливости, рівної для всіх; оцінюю їх з погляду інтересів широких мас трудящого люду; на кожну працю дивлюсь не тільки з погляду її, скажу так, абстрактної вартості, а й практичного виконання. Роблю це, маю сміливість думати, що не похорон рідкій справі справді, не похоронівши відбуваю і не пугачі зазиваю, а кину до кращого вже і ня тієї великої праці, яку вважаю в підставі завначення загальних принципів корисною для народу. І коли доводиться ніколи гудити метод навіть гарної праці, то тільки на те, щоб він відповідав цілком і самій ж таки праці, а не складався по гідосному принципу: „для хакла і такої Бог бряде“. Бо думаш, як і справді, мимози сором'язливі і ця образливо-поблажлива оцінка може тільки гадержувати його на шляху до мети, може заколисати його, пришевуочи котка над тим святым незадоволенням, що не пускає вас застоюватись на одному місці, а силку і жене шукати все нових та нових горизонтів, протопугувати нові до них шляхи і сміливо та з високою піднятою головою, з пошаною до себе самих простувати отими шляхами. Англієць слово „я“ пише великою літерою, він же й вигадав харак-

терну приказку: „краще незадоволеній Сократ, ніж задоволена свіяж“,—і не тільки через те краще, що то Сократ, а то свіяж. Бо через своє незадоволення тільки й Сократом він зробився, тільки й винієся на ті високости, до яких ніколи не дійдуть задоволені створіння. Отже виховуючи в собі зерно святого незадоволення сучасним во ім'я майбутнього, або несимізм що до виконання праці і оптимізм що до самої праці, й ми досягнемо може того, що своє „я“ почнемо великою літерою писати. Це песимізм найоптимістичніший, бо не схитнуть його ні щазливі, ні вешасні вечерниці.

Але ж—„милуйте і жалуйте“—чую я вигук земляцтва. Адже несимізм такий та незадоволення чи дасть прихиту користі чи ні, а сум та зневірря вже началає кругом. Не дурно ж і д. Горленко констатує, що „свіжий читач наших газет тільки носом покручує: ну, і кетіч, прости Господи, зібрався у тих українців!“.

Всякий, випахай, і читач буває; може бути, певна річ, і такий знайдеться, що висловить своє вражіння по рецепту д. Горленка. Але звагалі такий погляд мені, несимістові, здається занадто несимістичним. Подумаш, як і справді, мимози сором'язливі і мої земляки, що не встат і доторкнуться до їх, а вони вже й покручувались! Ні—я, песиміст, так про свої земляки трохи кращої думки. Думую я, що під впливом критики вони, часто може навіть для себе невідомо, протестуючи і висловлюючи обурення своє на тих, хто їм святий спокій каламутить, а таки підтягатимуться і дбатимуть, щоб своє діло краще робити. Люде ж вони і ніщо людське не чуже їм, а силкувати бути кращими—це ж елемен-

тарна риса людська. Бувають моменти, коли щоб говорити правду—треба бути різким, коли правда на пуховій перині—тільки половина правди,—і такий момент настає уже для України. А коли й виявляється якась мимоза, що від доторку тієї цілої правди скрутилась, то просто скажу—туди їй і дорога: занадто бо вже неабачно щось мішає на мимозах будувати і краще буде, як вони з боку стануть—принаймні не заважатимуть.

Отже здалеку та манівцями й дійшов я нарешті до того добра, якого хотів би побажати і члгачам своїм, і всім землякам. Бажаю ж вам, читачі і земляки, позбутись мимозного оптимізму і як найбільше вгратись того живого, здорового і творчого песимізму, того святого незадоволення, що не дасть вам застоюватись на формах праці, а шукати все нових та нових, шукати з боєм та мукою і знаходити з успіхом. Бажаю вам випотитись з небезпечної української хвороби—того вечерничного оптимізму, що ніби то все у нас чудесно йде. Бажаю вам засвоїти основний принцип життя, що тільки руйнуванням старого будувється нове. Бажаю вам ставити кожне питання на цілій зріст і не задовольнятися частковою відповіддю, не відступатися од його, не розв'язувати цілком. Бажаю вам своє „я“ писати англійським способом і ніколи не забувати приказки про незадоволеного Сократа. Одно слово—бажаю всім вам поробитись песимістами.

З новим же роком, читачу мій, і не лайкаєсь песимізму, бо не такий страшний він, як його малюють. Все йде, все минає—не тогчмося ж і ми на самозгубному гураті дешевого самовдоволення.

Сергій Сфрема.